

Sag T-329/01

Archer Daniels Midland Co. mod Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber

»Konkurrence — aftaler — natriumgluconat — artikel 81 EF — bøde — artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 — retningslinjer for beregningen af bøder — samarbejdsmeddelelse — proportionalitetsprincippet — ligebehandling — forbud mod tilbagevirkende kraft — begrundelsespligt — ret til kontradiktion«

Rettens dom (Tredje Afdeling) af 27. september 2006 . . . . . II - 3268

Sammendrag af dom

1. *Fællesskabsret — almindelige retsprincipper — princippet om forbud mod straffeloves tilbagevirkende kraft*
(Rådets forordning nr. 17, art. 15; Kommissionens meddelelse 98/C 9/03)

2. *Konkurrence — bøder — retningslinjer for beregningen af bøder*
(Rådets forordning nr. 17, art. 15, stk. 2; Kommissionens meddelelse 98/C 9/03)

3. *Konkurrence — bøder — størrelse — fastsættelse — kriterier — overtrædelsens grovhed*
(Rådets forordning nr. 17, art. 15, stk. 2)

4. *Konkurrence — bøder — størrelse — fastsættelse — kriterier — overtrædelsens grovhed*
(Rådets forordning nr. 17, art. 15, stk. 2; Kommissionens meddelelse 98/C 9/03)

5. *Konkurrence — bøder — størrelse — fastsættelse — bødens afskrækkende karakter*
(Art. 81 EF; Rådets forordning nr. 17, art. 15)

6. *Konkurrence — bøder — størrelse — fastsættelse — kriterier — konkret indvirkning på markedet*
(Rådets forordning nr. 17, art. 15, stk. 2; Kommissionens meddelelse 98/C 9/03, punkt 1 A, stk. 1)

7. *Konkurrence — bøder — størrelse — fastsættelse — kriterier — overtrædelsens grovhed*
(Rådets forordning nr. 17, art. 15, stk. 2)

8. *Konkurrence — bøder — størrelse — fastsættelse — kriterier — overtrædelsens grovhed*
(Rådets forordning nr. 17, art. 15)

9. *Konkurrence — bøder — størrelse — fastsættelse — kriterier — overtrædelsens grovhed — formildende omstændigheder*
(Art. 81, stk. 1, EF; Rådets forordning nr. 17, art. 15, stk. 2; Kommissionens meddelelse 98/C 9/03, punkt 3, tredje led)

10. *Konkurrence — bøder — sammenlægning af fællesskabssanktioner ved særskilte omstændigheder, der udspringer af en flerhed af aftaler*
(Rådets forordning nr. 17, art. 15)
11. *Konkurrence — bøder — størrelse — fastsættelse — kriterier — overtrædelsens grovhed — formildende omstændigheder*
(Art. 81, stk. 1, EF; Rådets forordning nr. 17, art. 15; Kommissionens meddelelse 98/C 9/03)
12. *Konkurrence — bøder — størrelse — fastsættelse — bødefritagelse eller bødenedsættelse som modydelse for den forfulgte virksomheds samarbejde*
[Rådets forordning nr. 17, art. 15, stk. 2; Kommissionens meddelelse 96/C 207/04, afsnit B, litra b), og afsnit C]
13. *Konkurrence — bøder — størrelse — fastsættelse — kriterier — vurdering af graden af samarbejde ydet af hver enkelt virksomhed under den administrative procedure*
(Rådets forordning nr. 17, art. 15; Kommissionens meddelelse 96/C 207/04, afsnit B, C og D)
14. *Konkurrence — administrativ procedure — klagepunktsmeddelelse — nødvendigt indhold*
(Rådets forordning nr. 17, art. 19, stk. 1)
15. *Konkurrence — bøder — størrelse — Kommissionens skønsbeføjelse — domstolskontrol*
(Art. 229 EF)

1. Princippet om, at straffelove ikke kan have tilbagevirkende kraft, der er fastslået i artikel 7 i den europæiske menneskerettighedskonvention som en grundrettighed, er et almindeligt fællesskabsretligt princip, der skal overholdes, når der pålægges bøder for overtrædelse af konkurrencereglerne. Dette princip kræver, at de pålagte sanktioner skal

svare til dem, der var foreskrevet på det tidspunkt, da overtrædelsen blev begået.

Vedtagelsen af retningslinjer, der kan ændre Kommissionens almindelige bødepolitik på konkurrenceområdet,

kan i princippet henhøre under anvendelsesområdet for princippet om lovgivning med tilbagevirkende kraft.

Dels kan retningslinjerne have retsvirkninger, ikke fordi retningslinjer i sig selv anses for retsregler, men fordi Kommissionen har vedtaget og offentliggjort dem. Denne vedtagelse og offentliggørelse af retningslinjer medfører, at Kommissionen har pålagt sig selv en begrænsning i udøvelsen af sit skøn, og den kan ikke fravige disse regler uden i givet fald at blive mødt med en sanktion for en tilsidesættelse af almindelige retsgrundsætninger, såsom ligebehandlingsprincippet, princippet om beskyttelse af den berettigede forventning og retssikkerhedsprincippet.

Dels er retningslinjerne som et konkurrencepolitisk instrument omfattet af forbuddet mod lovgivning med tilbagevirkende kraft på samme måde som Domstolens nyfortolkning af en bestemt lovbestemmelse, der fastslår, hvad der udgør en overtrædelse, jf. Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols retspraksis angående artikel 7, stk. 1, i den europæiske menneskerettighedskonvention, hvorefter sidstnævnte bestemmelse er til hinder for anvendelsen med tilbagevirkende kraft af en nyfortolkning af en lovbestemmelse, der fastslår, hvad der udgør en overtrædelse. Ifølge den samme retspraksis vil dette navnlig være tilfældet, hvis der er tale om en fortolkning af retspraksis, hvis resultat ikke med rimelighed kunne forudses på det

tidspunkt, da overtrædelsen blev begået, især når henses til den på dette tidspunkt gældende fortolkning i retspraksis af den pågældende lovbestemmelse. Det fremgår imidlertid af samme retspraksis, at rækkevidden af begrebet om, hvad der kunne forudses, i vidt omfang afhænger af indholdet af den relevante bestemmelse, det område, den omfatter, samt antallet af dens adressater og disses karakter. Loven kan være forudsigelig, uanset at den berørte part finder det nødvendigt at søge faglig bistand med henblik på i et efter sagens omstændigheder rimeligt omfang at kunne vurdere de følger, en bestemt handling vil kunne have. Dette gælder særligt for erhvervsdrivende, der er vant til at måtte udvise stor forsigtighed ved udøvelsen af deres erhverv. Det kan derfor af disse forventes, at de udviser særlig omhu ved vurderingen af de risici, som erhvervet indebærer.

For at kontrollere overholdelsen af princippet om, at love ikke gives tilbagevirkende gyldighed, bør det undersøges, om den ændring, der følger af vedtagelsen af retningslinjerne for beregningen af bøder i henhold til artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 og artikel 65, stk. 5, i EKSF-traktaten, med rimelighed kunne forudses på tidspunktet for de pågældende overtrædelser. Den væsentligste fornyelse i retningslinjerne består i, at der som udgangspunkt for beregnin-

gen fastlægges et grundbeløb inden for nogle rammebeløb, der er fastsat herfor i de nævnte retningslinjer, og disse rammebeløb afspejler overtrædelsernes forskellige grader af grovhed, men de har som sådan ingen forbindelse med den relevante omsætning. Denne metode hviler således hovedsageligt på et — ganske vist relativt og fleksibelt — system med taksering af bøderne.

De nævnte virksomheder bør derfor tage i betragtning, at Kommissionen til enhver tid kan beslutte at forhøje størrelsen af bødebeløbene i forhold til det tidligere anvendte niveau. Dette gælder heller ikke kun, når Kommissionen gennemfører en forhøjelse af bødebeløbene i forbindelse med fastsættelsen af bøderne i individuelle beslutninger, men også, hvis denne forhøjelse gennemføres ved, at der i konkrete tilfælde anvendes vejledende regler, der har generel rækkevidde.

Endelig kan den omstændighed, at Kommissionen tidligere har pålagt bøder af en bestemt størrelsesorden i tilfælde af visse typer overtrædelser, ikke fratage den mulighed for at forhøje dette niveau inden for de i forordning nr. 17 angivne rammer, hvis det er nødvendigt for at gennemføre Fællesskabets konkurrencepolitik, idet en effektiv gennemførelse af Fællesskabets konkurrenceregler tværtimod kræver, at Kommissionen til enhver tid kan tilpasse bødeniveauet efter konkurrencepolitikens krav.

(jf. præmis 38-46)

Heraf følger, at virksomheder, der er parter i en administrativ procedure, som kan give anledning til en bøde, hverken kan have en berettiget forventning om, at Kommissionen ikke vil overskride det hidtil anvendte bødeniveau, eller en forventning med hensyn til en metode for bodeberegningen.

2. Den omstændighed, at Kommissionen har anvendt den i retningslinjer for beregningen af bøder i henhold til artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 og artikel 65, stk. 5, i EKSF-traktaten fastsatte metode til beregning af bødebeløb for en virksomhed, kan ikke udgøre en forskelsbehandling i forhold til virksomheder, der har begået overtrædelser af Fællesskabets konkurrenceregler i samme periode, men som på grund af det tidspunkt, hvor overtrædelsen blev opdaget, eller på grund af særlige kendetegn ved forløbet af den administrative procedure vedrørende dem blev pålagt

bøder på tidspunkter forud for retningslinjernes ikrafttræden.

der ikke skal tillægges et enkelt af disse momenter urimelig betydning i forhold de andre skønsfaktorer; og en passende bøde kan derfor ikke fastlægges på grundlag af en enkelt beregning med udgangspunkt i den samlede omsætning.

(jf. præmis 53)

3. Grovheden af overtrædelser af konkurrencereglerne skal fastslås på grundlag af en række forhold, herunder bl.a. sagens særlige omstændigheder og dens sammenhæng, uden at der er opstillet en bindende eller udtømmende liste over de kriterier, som obligatorisk skal tages i betragtning.

Under alle omstændigheder kan det forhold, at den bøde, som er blevet pålagt en virksomhed, overstiger virksomhedens omsætning inden for Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde hidrørende fra salget af det produkt, som er genstand for kartellet i den periode, hvor virksomheden har deltaget i kartellet, eller endog overstiger den i væsentlig grad, ikke i sig selv godtgøre, at bøden er uforholdsmæssig.

(jf. præmis 76, 77 og 80)

Blandt de faktorer, der skal tages hensyn til ved bedømmelsen af en overtrædelses grovhed, kan f.eks. være antallet og værdien af de varer, som overtrædelsen omfatter, virksomhedens størrelse og dens økonomiske betydning og dermed den indflydelse, den har kunnet udøve på det relevante marked. Følgelig er det på den ene side lovligt ved fastsættelsen af bøden at tage hensyn til dels virksomhedens samlede omsætning, som giver et om end omtrentligt og ufuldstændigt indtryk af dens størrelse og økonomi, dels til den berørte virksomheds andel af det relevante marked, som kan indicere omfanget af overtrædelsen. Det fremgår på den anden side heraf, at

4. Ifølge artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 skal bødens størrelse fastsættes på grundlag af overtrædelsens grovhed og varighed. Endvidere skal Kommissionen ifølge retningslinjer for beregningen af bøder i henhold til artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 og artikel 65, stk. 5, i EKSF-traktaten fastsætte grundbeløbet ud fra overtrædelsens grovhed under hensyn til selve arten af overtrædelsen, dennes konkrete indvirkning på markedet og markedets geografiske udstrækning.

Disse bestemmelser forpligter således ikke i sig selv Kommissionen til at tage hensyn til, at produktmarkedet er af begrænset størrelse.

vejlede Kommissionen, når den fastsætter størrelsen af bøder, som pålægges på grund af en tilsidesættelse af Fællesskabets konkurrenceregler.

Når overtrædelsens grovhed fastslås, påhviler det imidlertid Kommissionen at tage hensyn til en lang række faktorer, hvis art og betydning varierer alt efter den pågældende overtrædelse og de særlige omstændigheder i forbindelse hermed. Det kan ikke udelukkes, at størrelsen af det relevante produktmarked, alt efter tilfældet, kan være en af sådanne faktorer, som viser, hvor grov overtrædelsen har været.

Skønt markedets størrelse kan være en faktor, der skal tages i betragtning ved fastslåelsen af overtrædelsens grovhed, varierer dens betydning således, alt efter hvilke særlige omstændigheder der gør sig gældende i forbindelse med den pågældende overtrædelse.

En bøde, der blot annullerer fortjenesten ved karteldeltagelsen, har imidlertid ikke nogen afskrækkende virkning. Det kan nemlig med rimelighed formodes, at rationelle virksomheder i deres økonomiske beregninger og i deres forvaltning tager hensyn ikke alene til størrelsen af de bøder, de udsætter sig for ved at overtræde reglerne, men også til risikoen for, at kartellet bliver afsløret. Hvis bøden blot har til formål at annullere den forventede fortjeneste, tages der ikke tilstrækkeligt hensyn til, at den pågældende adfærd udgør en overtrædelse af artikel 81, stk. 1, EF. Skal bøden nemlig blot anses for at godtgøre et påført tab, ses der bort fra ikke blot den afskrækkende virkning, som kun kan gælde i forhold til fremtidig adfærd, men også bødens karakter af straf for en konkret overtrædelse, der faktisk er begået.

(jf. præmis 99-102)

5. Den afskrækkende karakter er en af de væsentligste betragtninger, som skal

Hertil kommer, at når der er tale om en virksomhed, der opererer på mange markeder og har betydelige økonomiske ressourcer, kan anvendelsen af omsætningen på det pågældende marked som beregningsgrundlag være uegnet til at sikre bødens afskrækkende virkning. Jo større en virksomhed er, jo flere res-

sourcer, den råder over på globalt plan, des mere uafhængigt kan den optræde på markedet, og des mere bevidst skal den være om sin rolle som garant for konkurrencen på markedet. Derfor skal der ved fastsættelsen af en bødes størrelse for at sikre dens afskrækkende virkning tages hensyn til den overtrædende virksomheds faktiske økonomiske styrke.

Undersøgelsen af et kartels indvirkning på markedet indebærer nødvendigvis anvendelse af hypoteser. Kommissionen må nemlig undersøge, hvad prisen for det pågældende produkt ville have været uden kartellet. Ved en undersøgelse af årsagerne til den faktiske prisudvikling er det imidlertid risikobetonet at søge at fastslå årsagernes respektive vægt. Der skal tages hensyn til den objektive omstændighed, at parterne som følge af prisaftalen netop har givet afkald på muligheden for frit at konkurrere på priserne. En vurdering af den indvirkning, der skyldes andet end kartel-deltagernes frivillige afkald på priskonkurrence, må nødvendigvis bygge på rimelige formodninger, der ikke kan måles nøjagtigt.

(jf. præmis 140-142)

6. Ifølge punkt 1 A, første afsnit, i retningslinjer for beregningen af bøder i henhold til artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 og artikel 65, stk. 5, i EKSF-traktaten skal Kommissionen ved bødeberegningen, som foretages ud fra overtrædelsens grovhed, bl.a. tage hensyn til overtrædelsens konkrete indvirkning på markedet, når den kan måles. Denne målelige indvirkning af kartellet skal anses for tilstrækkeligt godtgjort, når Kommissionen er i stand til at fremlægge konkrete og troværdige indicier, som med rimelig sandsynlighed godtgør, at kartellet har haft en indvirkning på markedet.

Hvis Kommissionen kan kritiseres for at have lagt vægt på de faktiske markeds-mæssige følger af et kartel med konkurrencebegrænsende sigte — som f.eks. en pris- eller kvoteaftale — uden at kvantificere disse følger og uden at foretage en vurdering, der er underbygget af tal, mister kriteriet i retningslinjernes punkt 1 A, første afsnit, sin eksistensberettigelse.

(jf. præmis 174-178)

7. Ved vurderingen af grovheden af en overtrædelse på konkurrenceområdet skal der bl.a. tages hensyn til den retlige og økonomiske sammenhæng, som den anfægtede adfærd indgår i. Kommissionen skal herved for at vurdere en overtrædelses faktiske følger for markedet overveje, hvorledes konkurrencesituationen ville have været uden overtrædelsen.
8. Ved forfølgelsen af forbudte karteller er den faktiske adfærd, som en virksomhed hævder at have udvist, uden betydning ved vurderingen af kartellets indvirkning på markedet, da der kun skal tages hensyn til virkningerne af den samlede overtrædelse, som virksomheden har deltaget i.

(jf. præmis 204)

Dels skal det, når det drejer sig om priskarteller, med en rimelig grad af sandsynlighed fastslås, at aftalerne faktisk har givet de berørte parter muligheder for at fastsætte priserne på et højere niveau end det, der ville have været gældende uden kartellet. Dels følger det heraf, at Kommissionen ved sin vurdering skal tage samtlige objektive forhold på det pågældende marked i betragtning under hensyntagen til den økonomiske og eventuelle retlige sammenhæng, aftalerne indgår i. I givet fald skal der tages hensyn til eksistensen af »objektive økonomiske vilkår«, som viser, at prisniveauet i tilfælde af »fri konkurrence« ikke ville have udviklet sig på samme måde, som priserne faktisk udviklede sig.

9. Følgelig bør Kommissionen, når den vurderer grovheden af en overtrædelse af konkurrencereglerne med henblik på at fastsætte bødens størrelse, ikke blot tage hensyn til særlige omstændigheder i det foreliggende tilfælde, men også til den sammenhæng, overtrædelsen indgår i, og påse, at den trufne forholdsregel er af tilstrækkelig forebyggende karakter. Kun hvis disse aspekter indgår i vurderingen, kan det nemlig sikres, at Kommissionens indsats for at forhindre konkurrencefordrejninger på det fælles marked bliver effektiv.

Betragter man alene ordlyden af bestemmelsen i punkt 3, tredje led, i retningslinjer for beregningen af bøder i henhold til artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 og artikel 65, stk. 5, i EKSF-traktaten, kan man få den opfattelse, at hvis blot en virksomhed bringer overtrædelsen til ophør straks efter Kommissionens første indgreb, er der i alle tilfælde tale om en formildende omstændighed. En sådan

(jf. præmis 191 og 192)

fortolkning af bestemmelsen vil dog svække virkningerne af de bestemmelser, der skal sikre opretholdelsen af en effektiv konkurrence, idet den vil svække såvel den sanktion, der kan iværksættes, når artikel 81 EF tilsidesættes, som sanktionens afskrækkende virkning.

rette — betragtes som en tilskyndelse til at bringe overtrædelsen til ophør, en tilskyndelse, som hverken svækker sanktionen eller sanktionens afskrækkende virkning.

I modsætning til andre formildende omstændigheder er denne nemlig først og fremmest udløst af eksterne faktorer, nemlig Kommissionens indgreb, og kan ikke tilskrives et subjektivt ønske hos virksomheden eller sagens faktiske omstændigheder. En overtrædelses ophør alene som følge af et kommissionsindgreb kan således ikke sidestilles med en forholdsregel, som virksomheden træffer på eget initiativ, men er blot en hensigtsmæssig og normal reaktion på indgrebet. Desuden markerer et sådant ophør blot, at virksomheden lovliggør sin situation, og bidrager ikke til at gøre Kommissionens undersøgelser mere effektive. Endelig kan denne omstændighed ikke påstås at være formildende, blot fordi den indebærer en tilskyndelse til at bringe overtrædelsen til ophør. At en fortsættelse af en overtrædelse efter Kommissionens første indgreb anses for en skærpende omstændighed, kan i sig selv — med

Hvis det anerkendes som en formildende omstændighed, at en overtrædelse bringes til ophør straks efter Kommissionens første indgreb, vil det således på urimelig vis svække den effektive virkning af artikel 81, stk. 1, EF, idet såvel sanktionen som sanktionens afskrækkende virkning vil blive formindsket. Derfor kan Kommissionen ikke pålægge sig selv en pligt til at anse den blotte omstændighed, at overtrædelsen er bragt til ophør straks efter dens første indgreb, for en formildende omstændighed. Følgelig er det nødvendigt at fortolke bestemmelsen i retningslinjernes punkt 3, tredje led, indskrænkende, således at den effektive virkning af artikel 81, stk. 1, EF ikke bringes i fare, og således at kun de særlige omstændigheder i den konkrete sag, hvor overtrædelsen blev bragt til ophør straks efter Kommissionens første indgreb, kan begrunde, at overtrædelsens ophør betragtes som formildende omstændighed.

Hvad angår en særlig grov overtrædelse, med det formål at fastsætte priser og opdele markeder begået forsætligt af de pågældende virksomheder, kan dens

ophør ikke anses for en formildende omstændighed, når den skyldes Kommissionens indgriben.

flikt, at både Kommissionen og konkurrencemyndigheder i tredjelande udøver deres beføjelser til at pålægge virksomheder bøder, som overtræder både Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområdes og de pågældende tredjelandes konkurrenceregler.

(jf. præmis 276-282)

(jf. præmis 290-292)

10. Efter princippet *ne bis in idem* er det forbudt at straffe den samme person mere end en gang for samme ulovlige adfærd for at beskytte det samme retsgode. Anvendelsen af dette princip forudsætter, at tre kumulative betingelser er opfyldt, nemlig at de faktiske omstændigheder er identiske, at lovovertræderen er den samme person, og at den retsbeskyttede interesse er den samme.
11. Det er ganske vist vigtigt, at en virksomhed træffer foranstaltninger for at undgå, at dens medarbejdere i fremtiden begår nye overtrædelser af Fællesskabets konkurrenceregler, men dette ikke ændrer ved eksistensen af den begåede overtrædelse. Kommissionen er derfor ikke forpligtet til at tage en sådan faktor i betragtning som en formildende omstændighed, og det gælder særligt, når overtrædelserne udgør en åbenbar tilsidesættelse af artikel 81, stk. 1, EF.

Princippet finder ikke anvendelse, når de faktiske omstændigheder, som ligger til grund for to domfældelser, har deres oprindelse i det samme aftalekompleks, men er forskellige hvad angår både formål og geografisk lokalisering. Dette er tilfældet, når sanktionerne vedrørende karteller angår forskellige markeder. Det er ligeledes tilfældet med hensyn til et kartel, som også vedrører tredjestaters område, når det i henhold til territorialitetsprincippet ikke medfører nogen kon-

Selv om retningslinjer for beregningen af bøder i henhold til artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 og artikel 65, stk. 5, i EKSF-traktaten foreskriver, at Kommissionen kan lægge en virksomhed til last som en skærpende omstændighed, at den før har begået en eller flere overtrædelser af samme art, følger det ikke heraf, at den pågældende virksomhed skal behandles gunstigt, men det tages i

betragtning som en formildende omstændighed, at den pågældende overtrædelse er den første af sin art, virksomheden har begået.

(jf. præmis 299 og 300)

12. For at en virksomhed kan opnå en betydelig nedsættelse af bøden i henhold til afsnit C i meddelelsen om bødefritagelse eller bødenedsættelse i kartelsager, kræver nævnte meddelelse i afsnit B, som afsnit C, litra b), henviser til, at virksomheden er den første til at forelægge afgørende elementer med henblik på at bevise kartellets eksistens. Det bestemmes ikke i meddelelsen, at den virksomhed, som anmelder et hemmeligt kartel til Kommissionen, for at opfylde denne betingelse skal forsyne Kommissionen med samtlige afgørende elementer, som er nødvendige for at udarbejde en meddelelse af klagepunkter, for ikke at tale om en beslutning, hvori der konstateres en overtrædelse.

(jf. præmis 319-321)

13. For at undgå konflikt med ligebehandlingsprincippet skal meddelelsen om

bødefritagelse eller bødenedsættelse i kartelsager anvendes således, at Kommissionen med hensyn til bødenedsættelser skal behandle virksomheder, som på samme trin af den administrative procedure og under lignende omstændigheder har forsynet Kommissionen med sammenlignelige oplysninger vedrørende de forhold, som de kritiseres for, på samme måde. Den omstændighed, at en af disse virksomheder var den første til at anerkende de forhold, som de blev kritiseret for, ved at besvare Kommissionens spørgsmål, som Kommissionen har stillet på samme trin af den administrative procedure, kan ikke udgøre en saglig grund for at behandle virksomheden forskelligt.

Dette gælder imidlertid kun inden for rammerne af samarbejde for virksomheder, der ikke er omfattet af samarbejdsmeddelelsens afsnit B og C.

I modsætning til disse afsnit foreskrives det ikke i afsnit D, at de berørte virksomheder skal behandles forskelligt alt efter den rækkefølge, hvori de har samarbejdet med Kommissionen.

(jf. præmis 338, 339 og 341)

14. Klagepunktsmeddelelsen skal være formuleret i vendinger, der, selv om de er kortfattede, er tilstrækkeligt klare til, at parterne reelt kan forstå, hvilken adfærd Kommissionen lægger dem til last. Kun såfremt dette er tilfældet, har klagepunktsmeddelelsen opfyldt sin rolle i henhold til fællesskabsforordningerne, nemlig at give virksomhederne og sammenslutningerne af virksomheder alle de oplysninger, der er nødvendige for, at de kan forsvare sig effektivt, før Kommissionen vedtager en endelig beslutning.

Det er således gennem adgangen til at udtale sig om overtrædelsens varighed, grovhed og spørgsmålet om, hvorvidt dens konkurrencebegrænsende virkninger kunne forudses, at de berørte virksomheder er sikret ret til kontradiktion over for Kommissionen for så vidt angår bødeudmålingen.

(jf. præmis 359, 361 og 362)

Når Kommissionen i klagepunktsmeddelelsen udtrykkeligt anfører, at den vil undersøge, om der burde pålægges de berørte parter bøder, og ligeledes anfører de væsentlige faktiske og retlige faktorer, som kunne medføre bødepålæg, herunder den formodede overtrædelses grovhed og varighed samt spørgsmålet om, hvorvidt den var begået »forsætligt eller uagtsomt«, har den opfyldt sin forpligtelse til at respektere virksomhedernes ret til kontradiktion, idet den har givet virksomhederne tilstrækkelige oplysninger til, at de kan tage til genmæle ikke blot for så vidt angår konstateringen af, at der forelå en overtrædelse, men også for så vidt angår bødepålægget.

15. Når gennemgangen af anbringender fremført af en virksomhed mod lovligheden af en kommissionsbeslutning, hvorved den pålægges en bøde for tilsidesættelse af Fællesskabets konkurrenceregler, ikke har frembragt en ulovlighed, skal Retten undersøge, om den under udøvelsen af sin fulde prøvelsesret bør nedsætte størrelsen af nævnte bøde.

(jf. præmis 382)